

MULLA ALI QORI – HADIS VA FIQH ILMINING YIRIK MUTAXASSISI

NURIDDINOV ABDULVORIS

Imom Buxoriy nomidagi Toshkent

islom instituti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Maqolada Mulla Ali Qori hazratlarining hadis va fiqh sohasidagi ilmiy merosi yoritiladi. Uning zamonasidagi ilmiy muhit, ustozlari, mashhur asarlari, xususan “Sharhu Musnadi Abu Hanifa” va “Mirqot al-Mafatih” kabi asarlari tahlil qilinadi. Shuningdek, uning kalom va tasavvufga oid qarashlari, ilmiy uslubi va musulmon olamidagi obro‘-e’tibori haqida ham fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Mulla Ali Qori, hadis, fiqh, Musnad Abu Hanifa, Mirqot, tasavvuf, hanafiylik.

التعليق التوضيحي:

تتناول هذه المقالة الإرث العلمي للملا علي القاري في مجالي الحديث والفقه، كما تستعرض بيئته العلمية وشيوخه وآثاره المشهورة مثل "شرح مسند أبي حنيفة" و"مرقاة المفاتيح". إضافة إلى ذلك، تناقش المقالة آراءه في علم الكلام والتصوف، وأسلوبه العلمي ومكانته في العالم الإسلامي.

الكلمات المفتاحية: الملا علي القاري، الحديث، الفقه، مسند أبي حنيفة، مرقاة، التصوف، الحنفية.

Annotation: This article explores the scholarly legacy of Mulla Ali al-Qari in the fields of hadith and Islamic jurisprudence. It highlights his academic background, major works such as Sharh Musnad Abi Hanifa and Mirqat al-Mafatih, and discusses his views on kalam and Sufism. The article also emphasizes his scientific methodology and his influence in the Islamic world.

Keywords: Mulla Ali al-Qari, hadith, fiqh, Musnad Abi Hanifa, Mirqat, Sufism, Hanafi.

Аннотация: В статье рассматривается научное наследие Муллы Али Кари в области хадиса и фикха. Описывается его научная среда, учителя, известные труды, такие как «Шарх Муснад Аби Ханифа» и «Миркат аль-Мафатих». Также анализируются его взгляды на калам, суфизм и научный стиль, а также его авторитет в исламском мире.

Ключевые слова: Мулла Али Кари, хадис, фикх, Муснад Абу Ханифа, Миркат, суфизм, ханафитская школа.

Islom ilmlari tarixida hadis va fiqh fanlarining taraqqiyotiga beqiyos hissa qo‘shgan allomalar juda ko‘p bo‘lgan. Ular orasida Mulla Ali Qori (vaf. 1014 h./1605 m.) o‘zining boy ilmiy merosi, sermahsul ijodi va chuqur fikr yuritish qobiliyati bilan

ajralib turadi. Ayniqsa, hanafiy mazhabi asosida yozilgan hadisga oid asarlari bu borada alohida o'rinni egallaydi. U hadis ilmini faqat rivoyat darajasida emas, balki diroyat va istinbot tamoyillari asosida sharhlagan allomalardandir.

ILMIY FAOLIYATI VA ZAMONASI

Mulla Ali Qori hijriy 10-asrda (milodiy XVI asrda) yashab o'tgan bo'lib, asl vatani Hirot shahri hisoblanadi. Ammo u yoshlik chog'laridayoq ilm talabida Makka shahriga hijrat qiladi. Uning ilmiy faoliyatining gullagan davri ham aynan shu muqaddas shaharda kechgan. Bu davrda Makka islom olamining yetakchi ilmiy markazlaridan biri bo'lib, turli madrasalarda fiqh, hadis, tafsir, kalom va tasavvuf fanlari yuksak darajada o'qitilardi.

Mulla Ali Qori Qur'on qiroati, fiqh, hadis, tasavvuf va kalom fanlarida chuqur bilim egasi bo'lgan. Uning ustozlari qatorida shayx Muhammad ibn Qutlubug', shayx Ali ibn Husayn va tasavvufga oid qarashlari bilan mashhur bo'lgan Abdurrahman Sulamiy kabi yetuk olimlar bor edi. U Makkada yirik mudarris va muallif sifatida faoliyat yuritgan, ko'plab shogirdlar tayyorlagan.

HADIS ILMIDAGI XIZMATLARI

Mulla Ali Qorining hadisga oid eng mashhur asari — “Mirqot al-Mafatih” bo'lib, u “Mishkat al-Masabih” asariga yozilgan keng qamrovli sharhdir. Bu asarda u nafaqat hadislarni tarjima va izohlaydi, balki ularning sanad (rivoyat zanjiri) va matn (mazmun) jihatidan mustahkam yoki zaifligini aniqlashga ham alohida e'tibor qaratadi.

Shuningdek, “Mirqot al-Mafatih” asari orqali Mulla Ali Qori hadislarning fiqhiy asoslarini ham yoritadi. Bu jihatdan u hadisni sharhlashda faqatgina rivoyatga tayangan emas, balki usul al-hadis, jarh-ta'dil, istinbot va ijtihod kabi ilmiy metodlarni qo'llagan. Ayniqsa, hanafiy mazhabi nuqtai nazaridan yondashuvi uning yondashuvini an'anaviy mazhab doirasida chuqurlashtirganligini ko'rsatadi.

Hadis ilmining rivojida u kiritgan uslubiy yangiliklar zamonaviy tadqiqotchilar tomonidan ham e'tirof etilmoqda. M.M. Azami singari zamonaviy olimlar Mulla Ali Qorining hadisni baholashdagi mezonlari va ilmiy qarashlarini yuqori baholaganlar (Azami, 1977).

FIQH ILMIDAGI O'RNI

Mulla Ali Qorining fiqhga oid eng muhim asarlaridan biri — “Sharhu Musnadi Abu Hanifa” hisoblanadi. Bu asarda u hanafiy mazhabi asoschisi Imom A'zam Abu Hanifa rivoyat qilgan hadislarni to'plab, ularni sanad va matn jihatidan tahlil qilgan. Bundan tashqari, har bir hadisdagi fiqhiy masalani alohida bayon etgan va uning amal qilinishiga oid dalillarni keltirgan.

Ushbu asarda Mulla Ali Qori fiqh bilan hadis o'rtasidagi uzviy aloqani ilmiy asosda isbotlab beradi. Hadislarning fiqhiy qiymati, ularning qoidabopligi, amalda qanday tatbiq etilishi haqida chuqur tahlillar berilgan. Bu asar, ayniqsa, hanafiylik

doirasida fiqhiy qarorlar va ularning hadisiiy asoslarini o'rganishda bebaho manba hisoblanadi.

TASAVVUF VA KALOMGA MUNOSABATI

Mulla Ali Qori tasavvuf sohasida ham chuqur bilimga ega bo'lgan. U bu boradagi fikrlarini bir necha asarlarida bayon etgan. Jumladan, "Hizb al-A'zam" asari orqali u duolar, zikrlar va Allohga yaqinlashuv vositalari haqida keng ma'lumot beradi. Unga ko'ra, haqiqiy tasavvuf shariat asosida amalga oshgan ma'naviy poklanish jarayonidir.

Kalomga oid qarashlarida esa u ahl as-sunna val-jamoa yo'nalishiga sodiq qolgan. U imyon, sifat, qadar, nubuwva kabi masalalarni mu'tadil yondashuvda izohlab bergan. Ayniqsa, Mu'tazila va boshqa g'ayri ahl as-sunna oqimlarga nisbatan tanqidiy munosabat bildirgan.

ASARLARI VA ILMIY MEROSI

Mulla Ali Qorining asarlari soni 100 dan oshadi. Ularning bir qismi quyidagilardir:

1. Mirqot al-Mafatih – Mishkat al-Masabih hadis to'plamining eng keng va chuqur sharhi.
2. Sharhu Musnadi Abu Hanifa – hanafiy fiqhga asoslangan hadislarni ilmiy tahlil qiluvchi asar.
3. Hizb al-A'zam – tasavvufiy ruhdagi duolar to'plami.
4. Sharh al-Shama'il al-Muhammadiyya – Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning fazilatlarini tavsiflovchi sharh.
5. al-Asrar al-Marfu'a – mavzu (zaif yoki uydirma) hadislar haqidagi tanqidiy risola.
6. Daqo'iq al-Akhbar – diniy-ma'rifiy hikoyalar, axloqiy masalalar haqidagi asar.

Uning asarlari nafaqat ilmiy, balki adabiy uslubda yozilgan bo'lib, arab tili balog'ati, uslubiy aniqlik va ilmiy asoslash kuchi bilan ajralib turadi. Asarlar bugungi kunda ham Janubiy Osiyo, Arab dunyosi, hatto Yevropadagi ilmiy doiralarda o'qitilmoqda va tadqiq qilinmoqda.

Mulla Ali Qori islom ilmlarining turli sohalarida, xususan hadis va fiqhda o'zining chuqur bilim va keng qamrovli asarlari bilan islom tafakkuri tarixida alohida o'rin egallagan. Uning hadisga bo'lgan ilmiy yondashuvi, fiqhiy masalalarni tahlil qilishdagi aniqligi va tasavvufiy qarashlardagi mu'tadilligi uni zamonasining peshqadam allomasiga aylantirgan. Bugungi kunda uning merosi musulmon olamining ko'plab yurtlarida o'rganilmoqda, talabalarga o'rgatilmoqda va yangi ilmiy izlanishlarga turtki bermoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mulla Aliy Qari. Mirqot al-Mafatih fi Sharh Mishkat al-Masabih. Beirut: Dar al-Fikr.
2. Mulla Aliy Qari. Sharhu Musnadi Abu Hanifa. Qohira: Dar al-Kutub.
3. Azami, M.M. Studies in Hadith Methodology and Literature. UK: The Islamic Foundation, 1977.
4. Al-Suyuti, Jalaluddin. Tabaqat al-Huffaz.
5. Abdulfattah Abu Guddah. Tahrir al-Taqrir. Dimashq: Maktabah al-Matbu'at.